

KONSEP *UMMI* NABI MUHAMMAD (S.'A.W) DARI PERSPEKTIF AL-QUR'AN

Oleh
Wan Z. Kamaruddin bin Wan Ali*

Abstract

The aim of this article is to examine the concept of ummi (illiteracy) as mentioned in the Holy Qur'an. It is among the issues discussed by the muslim and non-muslim scholars in relation to the prophethood of Muhammad (p.b.u.h) and to the miracle of the Qur'an. Here, the ummi problem will also be examined in the light of two periods, before and after he (p.b.u.h) became a prophet and messenger as well as its position in relation to the hadith.

Konsep *ummi* mempunyai hubungan yang sangat rapat dengan kenabian (*al-nubuwwah*) Muhammad (s.'a.w). Persoalan ini telah mendapat perhatian yang besar di kalangan 'ulama' Islam secara khusus dan para orientalis secara umumnya. Perbezaan pendapat memang wujud di kalangan mereka kerana terdapat pertentangan yang ketara dalam sumber-sumber Islam mengenainya.

Kebanyakan 'ulama' Islam menekankan perkataan *ummi* kepada Nabi Muhammad (s.'a.w) bertujuan untuk membuktikan bahawa al-Qur'an sebenarnya adalah sebuah kitab yang diturunkan oleh Allah kepada baginda (s.'a.w) dan ia menjadi bukti kenabian dan *mu'jizat*nya yang terbesar. Di samping itu, al-Qur'an sendiri telah membuktikan bahawa ia adalah wahyu Allah dan bukan ciptaan Nabi Muhammad (s.'a.w). Di atas alasan ini, Nabi Muhammad (s.'a.w) dikenali sebagai seorang nabi dan rasul yang *ummi* dari mula hingga ke akhir hayat baginda (s.'a.w), sehingga identiti tersebut telah dianggap sebagai salah satu sifatnya.¹

*Pensyarah di Jabatan Aqidah & Pemikiran Islam, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya

¹Al-Tabari, *Jami al-Bayan 'an Ta'wil al-Qur'an*, Misr, 1388/1968, IX, h.83.

Terdapat juga para 'ulama' yang mengatakan bahawa sifat *ummi* itu sendiri adalah suatu *mu'jizat* Nabi Muhammad (s.'a.w).² Di dalam persoalan *ummi* Nabi Muhammad (s.'a.w), para orientalis terbahagi kepada dua kumpulan pendapat seperti yang dikemukakan oleh Otto Pautz.

Beliau menyebutkan di antara mereka yang berpendapat bahawa Nabi Muhammad (s.'a.w) boleh membaca dan menulis ialah M. Turpin, S.F.G. Wahl, A. Sprenger, G. Weil dan H. Hirshfield. Manakala mereka yang menafikannya terdiri daripada Marracci, M. Prideaux, S. Ockley, C.F. Gerock, A.P. Caussin, J.M. Arnold, E.H. Palmer dan L. Ullman.³

PENGERTIAN *UMMI* DARI SUDUT BAHASA

Ditinjau dari perspektif bahasa, perkataan *ummi* adalah berasal daripada kata dasar *umm*. Terdapat beberapa pengertian yang diberikan kepada perkataan tersebut oleh ahli-ahli bahasa. Di antaranya, Ibn Faris mengatakan bahawa perkataan *ummi* bermaksud orang yang mengikut keadaan atau pembawaan golongan manusia yang tidak menulis.⁴

Al-Raghib pula mengemukakan beberapa pengertian *ummi*. Menurut beliau, *ummi* boleh dimaksudkan kepada orang yang tidak tahu menulis atau membaca kitab. Pendapat di atas adalah berdasarkan firman Allah (s.w.t): "Dialah Allah yang mengutuskan kepada kaum *ummiyyin* (buta huruf) seorang rasul di antara mereka."⁵

Di samping itu, beliau menjelaskan bahawa *ummi* juga boleh diberikan pengertian *al-ghafalah* (kealpaan) dan *al-jahalah* (kejahilan) ataupun orang yang hanya mempunyai sedikit pengetahuan.⁶ Pengertian kedua pula adalah diambil daripada ayat berikut: "Dan di antara mereka ada yang *ummiyyin*,"⁷ iaitu

²Al-Razi, *al-Tafsir al-Kabir*, Misr, 1354/1935, XV, h.23; al-Baydawi, *Anwar al-Tanzil wa Asrar al-Ta'wil*, Beirut, t.t. III, h.30; al-Khazin, *Bab al-Ta'wil fi Ma'ani al-Tanzil*, Beirut, t.t., II, h.147.

³Z.M.Zwamer, "The Illiterate Prophet, Could Mohamed Read and Write," dlm. MW, Connecticut, 1921, h.352.

⁴Ibn Faris, *Mu'jam Maqayis al-Lughah*, al-Qahirah, 1369, I, h.28.

⁵Al-Qur'an, surah al-Jumu'ah (62): 2.

⁶Al-Raghib al-Isfahani, *al-Mufradat fi Gharib al-Qur'an*, Misr, 1381/1961, I, h.23.

⁷Al-Qur'an, surah al-Baqarah (2): 78.

mereka yang mempunyai pengetahuan tetapi terbatas. Al-Farra' pula berpendapat *al-ummi* adalah merujuk kepada orang-orang Arab yang tidak mempunyai sebarang kitab.⁸ Ia diperkuatkan dengan ayat: "Orang-orang yang mengikut Rasul, Nabi yang *ummi* yang namanya mereka dapati tertulis di dalam al-Tawrat dan al-Injil yang ada di sisi mereka."⁹

Ibn Manzur pula mengatakan *al-ummi* bererti orang yang tidak tahu menulis, manakala al-Zajaj menjelaskan bahawa *al-ummi* bermaksud orang yang mengikut pembawaan sesuatu umat yang tidak mempelajari sebarang kitab dan mereka terus kekal di dalam keadaan tersebut.¹⁰ Al-Zajaj berpendapat demikian kerana beliau lebih menekankan perkaitan di antara perkataan *al-ummi* dengan *al-ummah*.

Berbeza dengan pendapat-pendapat di atas, Abu Ishaq ternyata menekankan hubungan di antara perkataan *al-ummi* dengan *al-umm*. Justeru itu, pengertian yang diberikan oleh beliau mempunyai kaitan rapat dengan keadaan seseorang pada masa dilahirkan oleh ibunya, yang tidak mengerti apa-apa termasuklah menulis dan membaca.¹¹ Ibn al-'Arabi menyatakan *al-ummi* bererti orang yang tidak tahu membaca dan menulis, sama seperti keadaan semasa mereka dilahirkan. Ia diambil daripada ayat: "dan Allah mengeluarkan kamu daripada perut ibumu dalam keadaan tidak mengetahui sesuatu pun,"¹² dan kemudian mereka diajar segala perkara yang perlu diketahui.¹³

Al-Murtada al-Zabidi memberikan dua pengertian *al-ummi* iaitu orang yang tidak menulis ataupun orang yang mengikut keadaan sesuatu umat yang tidak mempelajari kitab.¹⁴ Lane pula mengatakan perkataan *ummi - umman* adalah berasal daripada perkataan *ummah* yang bermaksud orang-orang Arab (*gentile*), manakala pengertian kedua merujuk kepada orang yang tidak mempunyai kitab (*heathen*).¹⁵ Beliau menjelaskan bahawa perkataan *ummi* secara khusus adalah merujuk kepada orang Arab, bangsa Arab ataupun orang

⁸Al-Raghib al-Isfahani, *al-Mufradat*, I, h.23.

⁹Al-Qur'an, surah al-A'raf (7): 157.

¹⁰Ibn Manzur, *Lisan al-'Arab*, Beirut, 1375/1956, XII, h.34.

¹¹Ibn Manzur, *Lisan al-'Arab*, XII, h.34.

¹²Al-Qur'an, surah al-Nahl (16): 78.

¹³Ibn al-'Arabi, *Ahkam al-Qur'an*, Misr, 1375/1957, III, h.1535.

¹⁴Al-Murtada al-Zabidi, *Taj al-'Arus*, Bughazi, t.t, VIII, h.185.

¹⁵Lane, E.W., *An Arabic-English Lexicon*, Beirut, 1968, I, h.92.

yang berasal daripada keturunan Arab. Ia boleh juga ditujukan kepada orang-orang yang mempunyai hubungan dengan bangsa Arab yang tidak tahu membaca dan menulis. Oleh kerana itu, beliau mengatakan perkataan tersebut bolehlah dikiaskan kepada sesiapa sahaja yang tidak mempunyai pengetahuan tentang tulisan mahupun pembacaan.¹⁶

Selain daripada pendapat-pendapat yang telah disebutkan, terdapat juga pendapat lain yang menghubungkan *al-ummi* dengan *umm al-Qura*, seperti yang dikatakan oleh Muhammad al-Baqir,¹⁷ Ja'far al-Sadiq¹⁸ dan al-Nuhhas.¹⁹ *Umm al-Qura* yang dimaksudkan di sini merujuk kepada kota Makkah.

Secara keseluruhan, kesemua pendapat tadi bolehlah diringkaskan kepada empat:

Pertama : *Al-ummi* yang bermaksud orang yang tidak boleh menulis dan membaca.

Kedua : *Al-ummi* yang diambil daripada perkataan *al-ummah*, iaitu keadaan umat manusia sebelum mereka mengetahui tentang menulis dan membaca, terutamanya yang memabatkan umat Arab kerana mereka menepati keadaan seperti yang disebutkan.

Ketiga : *Al-ummi* yang diambil daripada perkataan *al-umm*, iaitu keadaan seseorang yang tidak mengetahui kedua-dua, menulis dan membaca dilihat kepada keadaan pada masa mereka dilahirkan.

Keempat : *Al-ummi* yang dirujuk kepada *umm al-Qura* iaitu kota Makkah.²⁰

Ringkasnya, ternyata ketiga-tiga pengertian yang terdahulu mempunyai persamaan kerana kesemuanya menekankan keadaan atau pembawaan orang yang tidak menulis dan membaca dan tidak mengetahui kedua-duanya.

¹⁶Al-Qur'an, surah Yunus (10): 16.

¹⁷Al-Alusi, *Ruh al-Ma'ani fi Tafsir al-Qur'an al-'Azim wa Sab' al-Masani*, Beirut, t.t, IX, h.79.

¹⁸Al-Tabarsi, *Majma' al-Bayan fi Tafsir al-Qur'an*, Beirut, 1379, IV, h.487.

¹⁹Al-Qurtubi, *Al-Jami' li-Ahkam al-Qur'an*, al-Qahirah, t.t, IV, h.2735.

²⁰Al-Tabarsi, *op.cit.*

PENGERTIAN *UMMI* DARI SUDUT ISTILAH

Dilihat dari perspektif al-Qur'an, bukti yang paling jelas menafikan Nabi Muhammad (s.'a.w) boleh membaca dan menulis adalah terletak kepada penggunaan perkataan *ummi*. Perkataan *ummi* boleh ditemui menerusi al-Qur'an sebanyak enam (6) kali. Terdapat dua (2) kali, ia disebutkan dalam bentuk *mufrad* iaitu *ummi*, manakala empat (4) kali lagi mengambil bentuk *jama'*, sama ada *ummiyyun* atau *ummiyyin*.²¹

Berikut adalah keenam-enam ayat yang menyebutkan perkataan *ummi* di dalam al-Qur'an:

Pertama : "Orang-orang yang mengikut Rasul, Nabi yang *ummi* yang namanya mereka dapati tertulis di dalam al-Tawrat dan al-Injil yang ada di sisi mereka."²²

Kedua : "Maka berimanlah kamu kepada Allah dan Rasul-Nya, Nabi yang *ummi* yang beriman kepada Allah dan kepada kalimat-kalimat-Nya."²³

Ketiga : "Dan di antara mereka ada yang *ummiyyun* (buta huruf) tidak mengetahui al-kitab (Tawrat), kecuali dongengan bohong belaka dan mereka hanya menduga-duga."²⁴

Keempat : "Kemudian jika mereka mendebat kamu (tentang kebenaran Islam) maka katakanlah: Aku menyerahkan diriku kepada Allah dan (demikian pula) orang-orang yang mengikutiku," dan katakanlah kepada orang-orang yang telah diberikan al-kitab dan kepada orang-orang yang *ummiyyin*."²⁵

Kelima : "Di antara Ahl al-Kitab ada orang yang jika kamu mempercayakan kepadanya harta yang banyak, dikembalikannya kepadamu, dan di antara mereka ada orang yang jika kamu mempercayakan kepadanya satu dinar, tidak

²¹Abd al-Baqi, Muhammad Fu'ad, *al-Mu'jam al-Mufahras li-Alfaz al-Qur'an al-Karim*, al-Qahirah, 1364, h.81.

²²Al-Qur'an, surah al-A'raf (7): 157.

²³Al-Qur'an, surah al-A'raf (7): 158.

²⁴Al-Qur'an, surah al-Baqarah (2): 78.

²⁵Al-Qur'an, surah Ali 'Imran (3): 20.

dikembalikan kepadamu kecuali jika kamu selalu menagihnya. Yang demikian itu lantaran mereka mengatakan: "Tidak ada dosa bagi kami terhadap orang-orang yang *al-ummiyyin*."²⁶

Keenam : "Dia-lah yang mengutuskan kepada kaum *al-ummiyyin* seorang rasul di antara mereka, yang membacakan ayat-ayat-Nya kepada mereka, mensucikan mereka dan mengajarkan mereka kitab dan hikmah."²⁷

Al-Qur'an hanya menyebutkan perkataan *ummi* kepada Nabi Muhammad (s.'a.w) sebanyak dua (2) kali di dalam dua ayat yang saling berturutan seperti yang disebutkan. Kedua-dua ayat itu adalah termasuk di dalam ayat-ayat *Makkiyyah*. Perkataan yang sama iaitu *ummi* tidak pula disebutkan kepada nabi-nabi yang lain. Bentuk *jama'* pula ditujukan kepada dua golongan, sama ada bangsa Arab ataupun Yahudi. Ayat yang menyebutkan bangsa Yahudi menggunakan perkataan *ummiyyun* tanpa *alif - lam ma'rifah*, dan terdapat hanya sekali sahaja, manakala perkataan *al-ummiyyin* dengan *alif - lam ma'rifah* disebutkan sebanyak tiga (3) kali merujuk kepada bangsa Arab. Kesemua ayat yang menceritakan mengenai mereka adalah termasuk ayat-ayat *Madaniyyah*.

Dilihat dari sudut penurunan ayat, ia secara langsung menunjukkan bahawa Nabi Muhammad (s.'a.w) semasa berada di kota Makkah adalah dikenali sebagai seorang yang *ummi*. Berlainan dengan kedudukan baginda di kota Madinah kerana tidak terdapat ayat-ayat al-Qur'an yang menyatakan pengejalan sifat *ummi* kepada diri Nabi Muhammad (s.'a.w).

Berhubung dengan perkara di atas, persoalan *ummi* akan dilihat dari dua zaman iaitu:

- Pertama : Zaman Nabi Muhammad (s.'a.w) sebelum menjadi nabi.
- Kedua : Zaman Nabi Muhammad (s.'a.w) selepas menjadi nabi.

²⁶Al-Qur'an, surah Ali 'Imran (3): 75.

²⁷Al-Qur'an, surah al-Jumu'ah (62): 2.

ZAMAN NABI MUHAMMAD (S.'A.W) SEBELUM MENJADI NABI

Hakikat ketidakbolehan Nabi Muhammad (s.'a.w) membaca dan menulis sebelum baginda dilantik menjadi nabi dan rasul adalah terletak kepada firman Allah (s.w.t): "Dan kamu tidak pernah membaca sebelumnya (*wa ma kunta tattu min qabli-hi*) sesuatu kitab pun dan kamu tidak pernah menulis suatu kitab dengan tangan kananmu (*wa la takhuttu-hu*), andaikata kamu pernah membaca dan menulis, benar-benar ragulah orang yang mengingkarimu."²⁸

Ayat al-Qur'an di atas adalah bukti yang paling kuat menunjukkan bahawa kitab al-Qur'an merupakan suatu *mu'jizah* yang sebenar, diturunkan oleh Allah kepada manusia pilihan-Nya yang *ummi* tidak tahu membaca dan menulis.²⁹ Ayat tersebut juga pada masa yang sama membentangkan beberapa penjelasan tentang diri Nabi Muhammad (s.'a.w) kepada golongan *Ahl al-Kitab* dan orang-orang musyrik Makkah, sebelum baginda menerima wahyu Allah.

Dari segi zahir ayat menerusi perkataan *min qabli-hi* (sebelumnya) memberikan implikasi bahawa Nabi Muhammad (s.'a.w) sebelum diutuskan sebagai Rasulullah, tidak pernah membaca ataupun menulis.³⁰ Sifat tersebut dirujuk kepada Nabi (s.'a.w) bertujuan untuk menolak segala dakwaan yang ditimbulkan oleh kedua-dua golongan tadi. Menurut al-Nuhhas, faktor tersebut adalah menjadi dalil kenabian Nabi Muhammad (s.'a.w) kerana baginda tidak boleh menulis dan membaca, dan juga tidak pernah bergaul dengan golongan *Ahl al-Kitab*. Tambahan lagi, mereka tidak mendiami kota Makkah untuk memungkinan Nabi (s.'a.w) mempelajarinya daripada mereka.³¹

Di samping itu, mereka juga tidak mempunyai peluang untuk melemparkan tuduhan bagi menolak sifat *ummi* Nabi Muhammad (s.'a.w) kerana kitab-kitab mereka sendiri telah menerangkan dengan jelas sifat-sifat nabi yang terakhir.³² Ini kerana sekiranya mereka mendapati wujudnya percanggahan di antara sifat-sifat Nabi (s.'a.w) yang termaktub di dalam kitab-kitab mereka dengan apa yang dapat mereka saksikan sendiri, tentulah mereka akan menolak kenyataan tersebut.³³

²⁸Al-Qur'an, surah al-'Ankabut (29): 48.

²⁹Al-Razi, *al-Tafsir al-Kabir*, XXV, h.77.

³⁰Al-Tabarsi, *Majma' al-Bayan*, VIII, h.287-288; al-Alusi, *Ruh al-Ma'ani*, XXI, h.4.

³¹Al-Qurtubi, *Ahkam al-Qur'an*, VII, h.5067.

³²*Ibid*; al-Khazin, *Bab al-Ta'wil*, III, h.453.

³³Al-Baydawi, *Anwar al-Tanzil*, IV, h.140.

Al-Qur'an di dalam persoalan yang sama juga menghadapi bukti-bukti tersebut kepada golongan musyrik Makkah. Tanpa sifat *ummi*, mereka akan berusaha untuk menimbulkan berbagai-bagai tuduhan, antaranya dengan mendakwa Nabi (s.'a.w) mempelajari kitab-kitab sebelumnya. Dengan ini, al-Qur'an yang menjadi *mu'jizat* baginda yang teragung tidak akan diterima sebagai kitab Allah.³⁴ Al-Qur'an telah menceritakan tuduhan-tuduhan palsu yang dibuat oleh orang-orang kafir yang mengatakan: "Al-Qur'an ini tidak lain hanyalah pembohongan yang diada-adakan oleh Muhammad, dan dia dibantu oleh kaum yang lain, maka sesungguhnya mereka telah berbuat suatu kezaliman dan dusta yang besar. Mereka berkata: dongengan-dongengan orang-orang dahulu kala (*asatir al-awwalin*), diminta supaya dituliskan, maka dibacakan dongengan itu kepadanya setiap pagi dan petang."³⁵

Bagaimanapun Nabi (s.'a.w) menolak hujah mereka dengan mengatakan : "Jikalau Allah mengkehendaki, nescaya aku tidak membacakannya kepadamu dan Allah tidak pula memberitahukannya kepadamu. Sesungguhnya aku telah tinggal bersamamu beberapa lama sebelumnya, maka apakah kamu tidak memikirkannya?"³⁶ Nabi (s.'a.w) telah tinggal bersama mereka sejak dari mula hinggalah baginda menerima wahyu daripada Allah. Terdahulu dari itu, mereka telah mengetahui Nabi (s.'a.w) adalah seorang yang tidak boleh membaca dan menulis, dan tidak pernah menuntut daripada sesiapa pun juga. Hanya selepas menjangkau usia 40 tahun, barulah al-Qur'an diceritakan kepada mereka.³⁷

Al-Tabarsi menjelaskan, huruf *al-lam* dalam firman Allah: "andaikata kamu pernah membaca dan menulis, benar-benar ragulah (*la-rtaba*) orang-orang yang mengingkarimu," adalah berbentuk *al-qasam* (sumpah). Dengan kata-kata lain: "andainya kamu menulisnya dengan tangan kananmu atau membaca kitab sebelumnya, demi Allah tentulah mereka akan ragu-ragu." Ini bererti sekiranya Nabi (s.'a.w) mengetahui kedua-duanya, orang-orang yang ingkar akan mendapat peluang untuk menimbulkan keraguan terhadap sifat-sifat baginda.³⁸

Hujah kedua membuktikan Nabi Muhammad (s.'a.w) adalah seorang yang *ummi* sebelum menjadi nabi dapat dilihat berdasarkan ayat *Makkiyyah* yang

³⁴Al-Razi, *al-Tafsir al-Kabir*, XXV, h.77.

³⁵Al-Qur'an, surah al-Furqan (25): 4-5.

³⁶Al-Qur'an, surah Yunus (10): 16.

³⁷ Al-Razi, *al-Tafsir al-Kabir*, XVII, h.57.

³⁸Al-Tabarsi, *Majma' al-Bayan*, IV, h.287.

menggunakan perkataan *al-ummi* secara langsung kepada baginda: "Orang-orang yang mengikut Rasul, Nabi yang *al-ummi* yang namanya mereka dapati tertulis dalam al-Tawrat dan al-Injil yang ada di sisi mereka."³⁹

Diikuti pula dengan ayat al-Qur'an berikutnya: "Hai manusia, sesungguhnya aku adalah utusan Allah kepada kamu semua, maka berimanlah kamu kepada Allah dan Rasul-Nya, Nabi yang *al-ummi* yang beriman kepada Allah dan kepada kalimat-kalimat-Nya."⁴⁰

Berhubung dengan kedua-dua ayat di atas, terdapat beberapa pendapat mengenainya. Ibn 'Abbas mengatakan, *al-ummi* bermaksud orang yang tidak tahu menulis, membaca dan tidak ada bahan bertulis (*cypher*).⁴¹ Al-Zajjaj pula mengatakan *al-ummi* di sini merujuk kepada umat Arab seperti yang disabdakan oleh Nabi Muhammad (s.'a.w): "Kami *ummah ummiyyah*, tidak menulis dan tiada bahan-bahan bertulis."⁴² Sifat orang-orang Arab yang tidak menulis dan membaca dikaitkan dengan Nabi (s.'a.w) yang dalam hal ini adalah sama dengan mereka.⁴³

Al-Tabari berpendapat *al-ummi* bermaksud Nabi (s.'a.w) tidak menulis,⁴⁴ manakala al-Baydawi merangkumkan kedua-duanya sekali, dan menganggapnya sebagai suatu sifat yang menunjukkan kesempurnaan pengetahuannya yang juga termasuk salah satu *mu'jizat* baginda.⁴⁵

Sehubungan dengan ayat tersebut, al-Razi mengemukakan beberapa pendapat golongan yang mengatakan sifat *al-ummi* adalah termasuk *mu'jizat* Nabi (s.'a.w). Pendapat mereka yang terakhir menyebutkan: "mempelajari tulisan adalah mudah, sehinggakan orang yang kurang cerdik pun boleh mempelajarinya. Orang yang tidak belajar boleh dianggap mempunyai kekurangan yang besar dari segi kefahaman. Walau bagaimanapun, pemberian Allah dengan keilmuan, kekuatan akal dan kefahaman kepada orang yang tidak belajar boleh dikatakan sebagai suatu *mu'jizat*."⁴⁶

³⁹Al-Qur'an, surah al-A'raf (7): 157.

⁴⁰Al-Qur'an, surah al-A'raf (7): 158.

⁴¹Al-Qurtubi, *Ahkam al-Qur'an*, IV, h.2734; al-Khazin, *Bab al-Ta'wil*, II, h.147.

⁴²Al-Bukhari, *Sahih*, al-Qahirah, Lt, III, h.34; Muslim, *Sahih*, Misr, 1374/1955, II, h.761.

⁴³Al-Razi, *al-Tafsir al-Kabir*, XV, h.23.

⁴⁴Al-Tabari, *Jami' al-Bayan*, IX, h.83.

⁴⁵Al-Baydawi, *Anwar al-Tanzil*, III, h.30; al-Alusi, *Ruh al-Ma'ani*, IX, h.79.

⁴⁶Al-Razi, *al-Tafsir al-Kabir*, XV, h.23; al-Naysaburi, *Ghara'ib al-Qur'an*, IX, h.62; al-Khazin, *Bab al-Ta'wil*, II, h.147.

Justeru itu, menurut mereka di samping al-Qur'an sebagai *mu'jizat* yang terbesar, sifat *al-ummi* juga boleh dimasukkan sebagai *mu'jizat* tambahan kepada Nabi Muhammad (s. 'a.w). Selain dari itu terdapat pendapat-pendapat lain yang mengatakan perkataan *al-ummi* dimaksudkan kepada kota Makkah. Di antara mereka yang berpendapat demikian ialah Muhammad al-Baqir,⁴⁷ Ja'far al-Sadiq⁴⁸ dan al-Nuhhas.⁴⁹

Pendapat mereka berlandaskan firman Allah: "Demikianlah Kami wahyukan kepadamu al-Qur'an dalam bahasa Arab supaya kamu memberi peringatan kepada *umm al-Qura* (penduduk Makkah) dan penduduk-penduduk negeri di sekelilingnya, serta memberi peringatan pula tentang hari Qiyamat yang tidak ada keraguan kepadanya."⁵⁰

Rangkaikata *umm al-Qura* tidaklah boleh dikatakan suatu nama yang khusus bagi kota Makkah. Walaupun ia ditujukan kepada kota tersebut, namun begitu pada hakikatnya tidaklah bersifat mutlak. Perkataan *umm al-Qura* hanya merupakan salah satu daripada pengertian *al-ummi*, kerana ia lebih bersifat umum.

Ibn Faris telah menerangkan maksud *umm* yang dikaitkan dengan *al-qura* dengan pengertian kota Makkah dan setiap bandar (*madinah*) adalah dianggap sebagai pusat kepada kawasan-kawasan sekitarnya.⁵¹ Walaupun beliau mengatakan *umm al-Qura* adalah merujuk kepada kota Makkah, tetapi penjelasan selanjutnya menunjukkan setiap bandar atau kota yang menjadi pusat bagi *qura* di sekelilingnya boleh juga dianggap sebagai *umm al-Qura*.

Lantaran itu, ternyata *umm al-Qura* adalah bersifat umum dan tidak terbatas kepada kota Makkah semata-mata. Hujah ini diperkuatkan menerusi firman Allah: "Dan tidak adalah Tuhanmu membinasakan kota-kota (*qura*) sebelum Dia mengutuskan di ibu kota (*ummi-ha*) itu seorang Rasul yang membacakan ayat-ayat Kami kepada mereka dan tidak pernah pula Kami membinasakan kota-kota (*qura*) kecuali penduduknya dalam keadaan melakukan kezaliman."⁵²

⁴⁷Al-Alusi, *Ruh al-Ma'ani*, IX, h.79.

⁴⁸Al-Tabarsi, *Majma' al-Bayan*, IV, h.487.

⁴⁹Al-Qurtubi, *Ahkam al-Qur'an*, IV, h.2735.

⁵⁰Al-Qur'an, surah al-Syura (42): 7.

⁵¹Ibn Faris, *Mu'jam Maqayis al-Lughah*, I, h.23.

⁵²Al-Qur'an, surah al-Qasas (28): 59.

Damir (gantinama) pada perkataan *ummi-ha* iaitu *ha'* kembali kepada perkataan *qura* yang menunjukkan ia bukanlah nama khas bagi tempat yang tertentu⁵³ kerana matlamat ayat tersebut meliputi semua umat manusia dan bukan terbatas kepada umat dan tempat tertentu sahaja. Seandainya *umm al-Qura* disifatkan sebagai kota Makkah, tentulah penduduk Makkah dikenali dengan nama *al-qurawi* dan bukan *al-ummi*.

Ibn 'Aqil dalam huraianya mengatakan, seandainya sesuatu perkara ditujukan kepada *ism al-murakkab*, ia hendaklah disusun mengikut susunan jumlah atau *mazaj*, dengan dibuangkan huruf akhirnya dan ditambahkan dengan *ya' al-nisbah*. Justeru itu, perkataan-perkataan *ta'abbata syarran* disebutkan *ta'abbati*, *ba'labak* disebut sebagai *ba'li*. Sekiranya *ism al-murakkab* mengikut susunan *idafah*, sama ada ia merupakan nama-nama anak, bapa atau nama biasa, hendaklah diubahkan kepada bentuk asal dengan ditambahkan di akhirnya dengan huruf *ya' al-nisbah*. Contoh nama-nama tersebut adalah seperti Ibn Zubayr disebut sebagai Zubayri, Abu Bakr disebutkan *Bakri* dan Zayd disebutkan sebagai *Zaydi*.⁵⁴

Allah (s.w.t) menyifatkan Nabi Muhammad (s.'a.w) sebagai Nabi dan Rasul yang *ummi* bagi membuktikan kesahihan *nubuwwah* dan *mu'jizat* al-Qur'an. Andaikata sifat *ummi* dikhususkan kepada kota Makkah kerana baginda dilahirkan di sini, tentulah pujian terhadap sifat-sifat Nabi (s.'a.w) tidak mendatangkan kesan yang besar.

Perkataan *al-ummi* di dalam al-Qur'an juga merujuk kepada orang-orang yang bukan terdiri daripada penduduk Makkah, seperti dinyatakan: "Dan katakanlah kepada orang-orang yang telah diberikan al-kitab dan kepada orang-orang yang *al-ummiyyin*."⁵⁵ Dari perkataan tersebut dapat difahami bahawa ia ditujukan kepada bangsa Arab yang bukan mengikuti kitab-kitab samawi. Sehubungan dengan itu, perkataan *al-ummi* dikaitkan dengan orang-orang Yahudi dari kalangan Ahl al-Kitab⁵⁶ seperti disebutkan: "Dan di antara mereka ada yang *ummiyyun*, tidak mengetahui al-kitab kecuali dongengan bohong belaka."⁵⁷ Ternyata orang-orang Yahudi yang dikenali di dalam al-Qur'an

⁵³Al-Razi. *al-Tafsir al-Kabir*, XXV, h.5.

⁵⁴Ibn 'Aqil, *Syarah Ibn 'Aqil*, Beirut, 1394/1974, IV, h.163.

⁵⁵Al-Qur'an, surah Ali 'Imran (3): 20.

⁵⁶Al-Tabari, *Jami' al-Bayan*, I, h.373.

⁵⁷Al-Qur'an, surah al-Baqarah (2): 78.

sebagai *ummiyyun* bukan terdiri daripada penduduk Makkah, malahan kebanyakannya mendiami kota Madinah dan sekitarnya.⁵⁸

Hujah ketiga: Untuk melihat konsep *ummi* kepada Nabi Muhammad (s.'a.w) sebelum menjadi nabi, memerlukan penelitian terhadap perkembangan keilmuan pada zaman tersebut. Fakta-fakta sejarah menunjukkan tulisan telah pun diketahui di kota Makkah pada zaman sebelum atau hampir dengan kedatangan Islam. Menurut al-Razi, kebanyakan orang Arab pada zaman Nabi (s.'a.w) khususnya orang Arab Hijaz adalah terdiri daripada orang-orang yang *ummiyyun* (buta huruf).⁵⁹ Hanya terdapat beberapa orang sahaja daripada kaum-kaum yang tinggal berhampiran kota-kota seperti kaum Quraisy, yang tahu membaca dan menulis.⁶⁰

Al-Baladhuri telah memberikan gambaran latar belakang perkembangan tulisan di Hijaz dan nama-nama orang yang memperkembangkannya. Menurut beliau, ia bermula daripada tiga orang yang berasal dari Tai' iaitu Maramar bin Murrah, Aslam bin Sudrah dan Amir bin Judrah, yang mendiami suatu tempat bernama Baqqah.

Mereka adalah orang yang mula-mula mengasaskan huruf Arab mengikut huruf Suryani, dan diajarkan kepada penduduk al-Anbar. Penduduk al-Hirah kemudiannya telah mempelajari tulisan tersebut daripada penduduk al-Anbar.⁶¹ Basyar bin 'Abd Malik mempelajarinya pula daripada penduduk al-Hirah. Kunjungan beliau ke kota Makkah membolehkan Sufyan bin Umaiyah bin 'Abd Syam dan Abu Qays bin 'Abd al-Manaf bin Zuhrah bin Kilab mempelajarinya, dan semasa mereka bertiga ke Ta'if, Ghailan bin Salmah al-Thaqafi pula berkesempatan belajar daripada mereka.

Semasa Basyar berada di Mudar, Amru bin Zurarah telah belajar dengannya hingga beliau dikenali sebagai Amru al-Katib, dan kemudian beliau terus ke Syam dan mengembangkannya di sana.⁶² Ibn al-Nadim juga memberikan gambaran yang hampir sama, dan beliau mengambil satu riwayat daripada Ibn 'Abbas yang menyebutkan, orang yang pertama mempelajari tulisan 'Arab terdiri daripada tiga orang daripada Qabilah Bulan, penduduk al-

⁵⁸Al-Syahrastani, *al-Milal wa al-Nihal*, al-Qahirah, t.t, I, h.13.

⁵⁹Al-Razi, *al-Arba'in fi Usul al-Din*, Hyderabad, 1353, h.309.

⁶⁰Ahmad Amin, *Fajr al-Islam*, al-Qahirah, 1955, h.140.

⁶¹Al-Baladhuri, *Futuh al-Buldan*, Beirut, 1403/1983, h.457.

⁶²*Ibid.*

Anbar dan seterusnya diikuti pula penduduk al-Hirah yang mempelajarinya daripada mereka.⁶³

Sebahagian cerita yang telah disebutkan terdapat dalam keterangan Ibn Khaldun. Beliau telah menerangkan kedudukan dan penglibatan orang-orang Quraisy di dalam bidang tersebut. Di dalam penjelasannya dinyatakan bahawa orang-orang Quraisy adalah termasuk dalam kalangan penduduk al-Ta'if kerana mereka turut mempelajari tulisan daripada penduduk al-Hirah⁶⁴

Al-Baladhuri telah menyenaraikan seramai tujuh belas (17) orang lelaki dari kalangan kaum Quraisy yang tahu menulis pada zaman kedatangan Islam. Mereka terdiri daripada 'Umar bin al-Khattab, 'Ali bin Abi Talib, 'Uthman bin 'Affan, Abu 'Ubaidah al-Jarrah, Talhah, Yazid bin Abi Sufyan, Abu Hudhaifah bin 'Utbah, Hatib bin 'Amr, Abu Salamah bin 'Abu al-Asad al-Makhzumi, Aban bin Sa'id bin al-'As, Khalid bin Sa'id, 'Abdullah bin Sa'id bin Abi Sarh al-Amiri, Abu Sufyan bin Harb, Mu'awiyah bin Abi Sufyan, Juhaym bin Abi al-Salt dan Abu al-'Ala al-Hadrami.⁶⁵

Tidak ketinggalan, beliau juga menampilkan nama beberapa orang wanita pada zaman awal perkembangan Islam yang tahu menulis dan membaca ataupun membaca sahaja. Di antara mereka yang tahu menulis ialah Hafsa binti 'Umar, isteri Nabi (s.'a.w), Umm al-Kalthum binti 'Uqbah, 'A'isyah binti Sa'd, Karimah binti al-Miqdad, manakala mereka yang boleh membaca sahaja ialah 'A'isyah binti Abu Bakr dan Umm Salamah.⁶⁶

Ibn Sa'd telah mengemukakan beberapa orang nama sahabat yang tahu menulis dalam bahasa Arab terdahulu sebelum kedatangan Islam. Mereka termasuklah Ubayy bin Ka'ab,⁶⁷ Sa'd bin al-Rabi',⁶⁸ 'Abdullah bin Rawahah,⁶⁹ Basyir bin Sa'd,⁷⁰ Abdullah bin Zayd,⁷¹ Aus bin Khawali,⁷² al-Mundhir bin

⁶³Ibn al-Nadim, *al-Fihrist, al-Qahirah*, t.t, h.13.

⁶⁴Ibn Khaldun, *al-Muqaddimah*, Beirut, 1961, I, h.744.

⁶⁵Al-Baladhuri, *Futuh al-Buldan*, h.457.

⁶⁶*Ibid.*

⁶⁷Ibn Sa'd, *al-Tabaqat al-Kubra*, Beirut, 1377/1958, III, h.498.

⁶⁸*Ibid*, h.522.

⁶⁹*Ibid*, h.526.

⁷⁰*Ibid*, h.531.

⁷¹*Ibid*, h.536.

⁷²*Ibid*, h.542.

'Amr,⁷³ Usayd bin al-Hudayr,⁷⁴ Sa'd bin 'Ubadah,⁷⁵ dan Rafi' bin Malik.⁷⁶

Di kota Madinah, khususnya di kalangan puak Aus dan Khazraj, terdapat beberapa orang Yahudi yang tahu menulis, mengajarkannya kepada kanak-kanak. Apabila puak-puak tadi memeluk Islam, hanya sebelas orang sahaja di kota Madinah, menurut al-Baladhuri yang boleh menulis. Mereka adalah lapan (8) orang yang telah disebutkan sebelumnya oleh Ibn Sa'd, dan tiga (3) orang lagi iaitu Zayd bin Thabit, Ma'an bin 'Adi al-Balwi dan 'Abdullah bin al-Manafaq.⁷⁷

Kesimpulannya menunjukkan perkembangan tulisan di Hijaz boleh dikatakan masih baru. Di samping itu, tidak pula ditemui dalam senarai nama-nama yang dikemukakan oleh al-Baladhuri dan lain-lain, nama Nabi Muhammad (s.'a.w) di kalangan orang-orang yang tahu membaca dan menulis. Seandainya Nabi (s.'a.w) boleh melakukan kedua-duanya, tentulah nama baginda turut disenaraikan. Justeru itu, berdasarkan fakta-fakta sejarah tersebut, terbukti Nabi Muhammad (s.'a.w) sebelum menjadi nabi dan rasul adalah seorang yang *ummi* tidak boleh membaca dan menulis.

Secara keseluruhannya dilihat dari perspektif al-Qur'an, al-Hadith dan latar belakang sejarah perkembangan tulisan di Hijaz membuktikan bahawa Nabi Muhammad (s.'a.w) adalah *ummi*. Sifat *ummi* tersebut dihubungkan dengan al-Qur'an sebagai bukti wahyu Allah dan mu'jizat baginda kerana ketiadaan sifat itu akan memberikan kesan yang besar kepada penerimaan al-Qur'an dan kenabian Nabi Muhammad (s.'a.w).

ZAMAN SELEPAS NABI MUHAMMAD (S.'A.W) MENJADI NABI

Berhubung dengan persoalan *ummi* Nabi Muhammad (s.'a.w) selepas menjadi nabi, pendapat-pendapat 'ulama' secara umumnya boleh dibahagikan kepada dua bahagian, iaitu:

Pertama: Kebanyakan 'ulama' berpendapat Nabi Muhammad (s.'a.w) tetap berada di dalam keadaan *ummi* tidak tahu membaca dan menulis, sama ada sebelum mahupun selepas menjadi nabi.

⁷³Ibn Sa'd, *al-Tabaqat al-Kubra*, Beirut, 1377/1958, III, h.555.

⁷⁴*Ibid*, h.604.

⁷⁵*Ibid*, h.613.

⁷⁶*Ibid*, h.622.

⁷⁷Al-Baladhuri, *Futuh al-Buldan*, h.458.

Kedua: Sebahagian 'ulama' berpendapat Nabi Muhammad (s.'a.w) boleh membaca dan menulis selepas menjadi nabi. Di antara mereka yang berpendapat demikian ialah Abu Dhar 'Abd bin Ahmad al-Harawi, Abu al-Fath al-Naysaburi, Abu al-Walid al-Baji,⁷⁸ al-Sya'bi,⁷⁹ para 'ulama' Afrika dan lain-lain,⁸⁰ al-Murtada 'Alam al-Huda,⁸¹ al-Hurr al-'Amili⁸² dan al-Majlisi⁸³ merupakan 'ulama'-'ulama' mazhab Syi'ah yang turut mengakuinya.

Dengan berdasarkan firman Allah: "Dan kamu tidak pernah membaca sebelumnya (*min qabli-hi*) sesuatu kitab pun dan kamu tidak pernah menulis suatu kitab dengan tangan kananmu,"⁸⁴ terdapat sandaran hujah yang kuat dipegang oleh sebahagian 'ulama' yang mengatakan bahawa perkataan *min qabli-hi* adalah menjadi faktor penentu kepada sifat Nabi Muhammad (s.'a.w) di kedua-dua zaman, sebelum ataupun selepas menjadi nabi (*al-nubuwwah*). Al-Murtada 'Alam al-Huda menjelaskan bahawa ayat tersebut membuktikan Nabi (s.'a.w) tidak boleh menulis sebelum menjadi nabi, tetapi baginda harus (*al-tajwiz*) tahu membaca dan menulis, dan harus juga tidak mengetahui kedua-duanya selepas menjadi nabi.⁸⁵

Ini kerana zahir ayat menunjukkan bahawa penafian hanya terletak kepada perkataan *min qabli-hi* (sebelumnya), dan bukan selepasnya. Ia bertujuan untuk menolak keraguan manusia tentang kenabiannya, sekiranya Nabi (s.'a.w) boleh membaca dan menulis sebelum menjadi nabi. Walau bagaimanapun selepas menjadi nabi, Nabi Muhammad (s.'a.w) tidak lagi terikat dengan keraguan dan tuduhan. Justeru itu, Nabi (s.'a.w) harus mengetahuinya menerusi tunjuk ajar oleh malaikat Jibril ('a.s) selepas dilantik sebagai nabi.⁸⁶

Sebahagian 'ulama' yang lain berpendapat, Nabi (s.'a.w) tahu menulis walaupun sebelum itu baginda tidak mengetahuinya, sebagai suatu *mu'jizah*, sesudah al-Qur'an diturunkan dan Islam telah pun diketahui umum. Ibn Abi

⁷⁸Al-Alusi, *Ruh al-Ma'ani*, XXI, h.5.

⁷⁹Al-Qurtubi, *Ahkam al-Qur'an*, VII, h.5068.

⁸⁰Ibn Hajar al-'Asqalani, *Fath al-Bari bi-Syarah Sahih al-Bukhari*, Misr, 1378/1959, VII, h.353.

⁸¹Al-Tabarsi, *Majma' al-Bayan*, VIII, h.287.

⁸²Al-Hurr al-'Amili, *al-Fusul al-Muhimmah fi Usul al-A'immah 'Alayh al-Salam*, Najaf, 1378, h.155.

⁸³Al-Majlisi, *Bihar al-Anwar*, Tehran, 1376/1956, XVI, h.136.

⁸⁴Al-Qur'an, surah al-'Ankabut (29): 48.

⁸⁵Al-Tabarsi, *Majma' al-Bayan*, VIII, h.287.

⁸⁶Al-Tabarsi, *Majma' al-Bayan*, VIII, h.287; Ibn Syahrasyub, *Manaqib Al Abi Talib*, I, h.199.

Syaibah telah meriwayatkan sebuah hadith yang menyebutkan: "Nabi (s.'a.w) tidak mati sehinggalah baginda tahu menulis dan membaca."⁸⁷

Al-Alusi menerangkan selanjutnya bahawa kebolehan membaca adalah salah satu cabang daripada tulisan. Justeru itu, dapatlah diandaikan bahawa Allah (s.w.t) mengurniakan kekuatan kepada Nabi (s.'a.w) mengetahuinya sebagai suatu *mu'jizat*.⁸⁸

Di dalam konteks ayat yang sama, Abu al-Walid al-Baji berpendapat, Nabi Muhammad (s.'a.w) boleh membaca dan menulis selepas diturunkan al-Qur'an. Ini kerana sekiranya Nabi (s.'a.w) tidak boleh melakukannya, tentulah ayat tadi tidak memberikan sebarang faedah. Dalam pendapat beliau seterusnya dijelaskan bahawa kebolehan Nabi (s.'a.w) membaca dan menulis dianggap sebagai *mu'jizat* kerana ia mengetahuinya tanpa belajar, sedangkan sebelum itu baginda adalah seorang yang *ummi*.⁸⁹

Kebanyakan 'ulama' mengekalkan pendapat mereka yang mengatakan Nabi Muhammad (s.'a.w) tetap seorang yang *ummi* sama ada sebelum mahupun selepas menjadi nabi. Perkataan *ummi* seperti yang telah difahami dengan pengertian, tidak tahu menulis dan membaca tidak terjejas dengan kewujudan perkataan *min qabli-hi*.

Konklusinya, al-Qur'an menunjukkan bahawa konsep *ummi* merujuk kepada keadaan dan pembawaan orang yang tidak menulis dan membaca, dan tidak mengetahui kedua-duanya. Di kalangan nabi, ia hanya membabitkan Nabi Muhammad (s.'a.w) sahaja, manakala di dalam bentuk yang lebih umum, *ummi* juga melibatkan golongan Yahudi dan Nasrani. Dari keterangan al-Qur'an menunjukkan sifat *ummi* sebelum baginda menjadi nabi adalah jelas dan tidak dapat dinafikan sama sekali tetapi kedudukan selepasnya tidak pula dinyatakan. Ini telah menimbulkan perselisihan pendapat di kalangan 'ulama' dengan sebahagian daripadanya menyokong manakala sebahagian yang lain menentangnya. Bagaimanapun, ternyata sifat *ummi* tidak dapat dipisahkan daripada *mu'jizat* al-Qur'an dengan keunikannya yang diturunkan kepada Nabi Muhammad (s.'a.w) yang *ummi* untuk menunjukkan kelebihan dan keistimewaan daripada Allah kepada manusia pilihan-Nya.

⁸⁷Al-Alusi, *Ruh al-Ma'ani*, XXI, h.5.

⁸⁸*Ibid*.

⁸⁹Al-Qurtubi, *Ahkam al-Qur'an*, VII, h.5069.